

Mediterrán és Balkán Fórum

KELET-MEDITERRÁN ÉS BALKÁN TANULMÁNYOK KÖZPONTJA

II. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Köszöntő

2008. április 22.

KEDVES OLVASÓ!

A PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja (KMBTK) által útjára indított Mediterrán és Balkán Fórum a Balkán, a Kelet-Mediterráneum és a Közel-Kelet térségét érintő kutatások eredményeit közli. Az elektronikus formával célunk az, hogy a témában érdekelteket és érdeklődőket gyorsabban tájékoztassuk a friss háttérelmzésekkel.

A Mediterráneum és Balkán rovatokban tudományos elemzések közlésére vállalkozunk, a Mozaik címszó alatt ismeretterjesztő, kulturális jellegű írásoknak adunk helyet.

A Mediterrán és Balkán Fórum lehetőséget biztosít minden tudományos igényességgel elkészített, a térséget érintő munka közlésére. A tanulmányok magyar, ill. angol nyelvűek lehetnek, terjedelmük a 20 000 karaktert (képekkel, térképekkel, ábrákkal) nem haladhatja meg. A szakmai folyóirat csak a szerkesztőbizottság által lektorált írásokat jelenteti meg.

Feliratkozás a Mediterrán és Balkán Fórumra

Amennyiben Ön szeretne feliratkozni hírlevelünkre a vatoma@gamma.ttk.pte.hu e-mail címen megadhatja annak a postafióknak a címét, ahová a hírlevelet kapni szeretné

Tartalom:

Köszöntő.....	1
A magyarság Mediterráneum képe.....	2
A demográfiai helyzet alakulása Tuzla kantonban az 1992-1995-ös boszniai háború után.....	10
Az ókori szélrózsa.....	18
Hírek.....	26
Konferenciák.....	27
Könyvismertető	28

Főszerkesztő:

Dr. M. Császár Zsuzsa

Főszerkesztő-helyettes:

Kitanics Máté

Szerkesztőség:

7624 Pécs

Ifjúság útja 6.

Telefon: 72/501-531

Fax: 72/501-531

Web: <http://balkancenter.ttk.pte.hu/>

ISSN 1788-8026

Szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Pap Norbert (elnök)

Dr. Hajdú Zoltán

Dr. N. Rózsa Erzsébet

Dr. Hóvári János

Dr. Gáblí Cecília

Reményi Péter

Lapszerkesztő:

Vati Tamás

Felelős kiadó:

Dr. Pap Norbert

A magyarság Mediterránum képe (a Dél-Európa percepció)¹

Pap Norbert²

A magyarság Dél-Európával kapcsolatos képét számos tényező befolyásolja, így az oktatás, a mediterrán térségbe irányuló tömegturizmus, vagy éppen a hatalmas fejlődésen átment elektronikus média. Az iskolai földrajzoktatásunk Dél-Európa képe meglehetősen egyoldalú. A térség kutatásában mutatkozó hiányosságok, elmaradások miatt meglehetősen sematikus és távoli az a kép, amit az iskolai földrajztankönyvek közvetítenek. Az ipusztriális korszakból megmaradt szemléletben íródott tananyag a térség mezőgazdaságának és iparának, a szolgáltató szektor sajátosságainak érzékeltetésével próbálja bemutatni, sok közhelyszerű elemmel a térség ún. „mediterrán” és „balkáni” államait.

Napjaink magyar *mental map*-es földrajzi vizsgálatai ugyan különböző célok mentén fogalmazódtak meg, de foglalkoznak a térséggel is. Ilyen módon visszacsatoláshoz juthatunk arról, hogy mi az, amit a magyar társadalom tud a térségről, illetve milyen képzeteket kapcsolnak hozzá, esetleg egyes részeihez. Az egyetemisták Európa-képét vizsgáló szegedi szerzőpáros (BAJMÓCZY P. - CSÍKOS J. 1997) és a magyarok olaszországi turisztikai választásait kutató Michalkó Gábor (MICHALKÓ G. 1998) egyaránt érinti a magyarság Dél-Európa-képét. A legfrissebb, és nagy mintán (*1200 kiküldött, közel 1000 feldolgozott kérdőív a 14-16 éves korosztályokban*) végzett, reprezentatív felmérést folytató Lakotár Katalin dolgozata mértékadó módon ad képet a kérdésről (LAKOTÁR K. 2007).

A célcsoport által leginkább ismert, látogatott európai országok listavezető csoportjában Olaszország, Görögország, Horvátország és Szerbia is megjelent az eredményekben. A tömegessé váló nemzetközi turizmus hatását mutatja, hogy a dél-európai országok a legvonzóbb utazási célponttá váltak Magyarországon. A kérdésre, miszerint hová utazna kirándulási, üdülési céllal, a tízes listán sorrendben a következőket jelölték meg: (1.) Olaszország, (3.) Spanyolország, (5.) Görögország, (7.) Horvátország, (8.) Portugália, tehát a tíz legnépszerűbb kirándulási célpontból öt dél-európai.

A hosszabb tartózkodási céllal (dolgozni, tanulni) megjelölni kért országok tízes listáján (3.) Olaszország, (5.) Spanyolország, (7.) Görögország, (10.) Horvátország jelent meg. Tehát még mindig négy dél-európai állam a fentebbi sorból (ha helyezéseikben visszacsúszást tapasztalunk is) (1.) Nagy-Britanniával, (2.) Franciaországgal, (4.) Németországgal, (6.) Ausztriával, (8.) Hollandiával, vagy éppen (9.) Svédországgal szemben. A négy dél-európai ország abból a szempontból is egy csoportot képezett, hogy az indoklásnál a „turisztikai” jellegű érvek erősek voltak. Érdekesek ebben a vizsgálatban az elutasított (a semmiképpen nem választott) országok, hiszen ebben a körben is megjelentek a térséget reprezentáló államok, egyértelműen „balkáni” képpel öszekapcsolva (Szerbia, Albánia és Bulgária). Az indoklás szerint ezek elmaradtak,

¹ Készült az OTKA - T49291 számú kutatás keretében.

² PhD, tanszékvezető egyetemi docens, PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék.

alacsonyabb életszínvonalú térségek, melyeket hosszabb tartózkodásra semmiképpen nem választanának a célcsoport tagjai.

A vizsgálatok (LAKOTÁR K. 2007, CSÁSZÁR ZS. 2006, SEBEN G. 2006, MICHALKÓ G. 1998) arra mutatnak, hogy a területről, mint egészről nem alakult ki képe a magyar társadalomnak. A térségben kialakított „mediterrán” és „balkáni” csoportok között nagyon nagy távolságot lát a magyar társadalom, a képet a szélsőségek uralják. Annak ellenére is, hogy az elmúlt másfél évtized gazdasági, biztonságpolitikai és politikai térszerveződése a Kelet-Nyugat szembenállást a térségben megszüntették, illetve a politikai törésvonalak a korábbiakhoz képest más módon és új szereplőkkel formálódtak újjá. A kutatásnak, az ismeretterjesztésnek, az oktatásnak és a tájékoztatásnak hitelesebb képet kellene közvetítenie Dél-Európa valós viszonyairól és a magyar kapcsolatok jellegéről.

1. Kulturális kapcsolatok napjainkban

Az 2. táblázat alapján a dél-európai államok három csoportját különíthetjük el a kapcsolatok intenzitásának figyelembevételével. Az első csoportba azon államok kerültek, amelyekkel az intézményi kapcsolat, illetve jelenlét gyakorlatilag nemleges. Ide tartozik Andorra, San Marino és Málta. A két szárazföldi mikroállam esetében részben a távolság, részben a csekély érdekközösség magyarázza azt, hogy az intézményes kapcsolatok nem fejlődtek képviseltek létesítéséig. Azonban a szintén EU-tagország, ráadásul nagy stratégiai és geopolitikai jelentőségű Málta esetén nehezen értelmezhető a helyi képviseltek hiánya (csupán egy tiszteletbeli konzul működik a szigeteken).

Az intenzív és szoros, sokoldalú kapcsolatok elsősorban az olasz, spanyol, horvát és török állammal állnak fenn. Ezen belül Olaszországgal, Spanyolországgal közös NATO-és EU-tagság köt össze bennünket. A másodsorban szintén ide sorolható bolgárok is NATO- és EU- tagok, a törökök NATO-szövetségeseink. A horvátok és a szerbek a szomszédsági kapcsolat, valamint a magyar kisebbségek jelenléte mellett új gazdasági potenciált is jelentenek, mivel a balkáni régió nem EU- államaival együtt Horvátország már tagja, Szerbia pedig hónapokon belül tagjává válik a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodásnak (CEFTA). A megállapodás a magyar cégek számára lehetőséget nyújt mindkét országon keresztül egy egységes szabadkereskedelmi régióba történő belépésre, emellett további piaci expanziót jelenthet az a tény, hogy Szerbia, mint a Szerbia-Montenegró Államközösség jogutódja, megújíthatja szabadkereskedelmi megállapodását Oroszországgal. A csoport majd egészét jellemzi a jelentős gazdasági potenciál, és ez felveti a gazdasági érdekérvényesítés igényét is.

A harmadik csoportba tartozó ciprusi, szlovén, boszniai, albán, crnogorac, macedón és az egyházi állammal egyenként nagyon változó tartalmú és jellegű kapcsolat alakult ki, amelyek annyiban közösek, hogy a formális diplomáciai kapcsolat fenntartását az együttműködés biztosítására a felek igénylik.

	Sp	Prt	It	M	C	Sl	Cr ³	Srb	Bh	Skip	B	Gr	Cg	Mc	V	A	T	SM
nagykövetség	X	X	X	-	X	X	X	x	x	x	x	x	x	x	x	-	X	-
főkonzulátus	X	-	X	-	-	-	X	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X	-
tiszteletbeli konzulátus	5	1	11	1	1	-	2	-	-	-	1	5	-	-	-	-	4	-
gazdasági intézmény*	X	-	X	-	-	-	X	X	-	-	X	X	-	-	-	-	X	-
kulturális intézmény**	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-

Szerkesztette: Pap Norbert

1. táblázat: A magyar kulturális és gazdasági jelenlét intézményrendszere Dél-Európában (2007)

(Forrás: a MK Külügyminisztériuma, a Balassi Intézet és az ITDH hivatalos weboldalai alapján 2007)

* A gazdasági intézményrendszer a Külgazdasági Irodákat jelenti.

** a magyar kulturális intézetek száma a világban 18

Sp: Spanyolország, Prt: Portugália, It: Olaszország, M: Málta, C: Ciprus, Sl: Szlovénia, Cr: Horvátország, Srb: Szerbia, Bh: Bosznia-Hercegovina, Skip: Albánia, B: Bulgária, Gr: Görögország, Cg: Montenegró, Mc: Macedónia, V: Vatikán, A: Andorra, SM: San Marino, T: Törökország

	Sp	Prt	It	M	C	Sl	Cr	Srb	Bh	Skip	B	Gr	Cg	Mc	V	A	SM	T
nagykövetség	X	X	X	-	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	-	-	X
főkonzulátus	-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tiszteletbeli konzulátus	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Gazdasági intézmény	X	-	X	-	X	-	-	-	-	-	X	X	-	-	-	-	-	X
Kulturális intézmény	X	-	X	-	-	-	-	-	-	-	X	-	-	-	-	-	-	-

Szerkesztette: Pap Norbert

2. táblázat: A dél-európai kulturális és gazdasági jelenlét intézményrendszere Magyarországon (2007)

(Forrás: a MK Külügyminisztériuma hivatalos honlapja alapján 2007)

Sp: Spanyolország, Prt: Portugália, It: Olaszország, M: Málta, C: Ciprus, Sl: Szlovénia, Cr: Horvátország, Srb: Szerbia, Bh: Bosznia-Hercegovina, Skip: Albánia, B: Bulgária, Gr: Görögország, Cg: Montenegró, Mc: Macedónia, V: Vatikán, A: Andorra, SM: San Marino, T: Törökország

3 Az Eszéki Főkonzulátus jelenleg szünetelteti működését (P.N.).

A vizsgált dél-európai államok magyarországi intézményi jelenléte bizonyos párhuzamot mutat a magyar intézményrendszerrel. Olaszország, Spanyolország, Bulgária, Törökország és Horvátország azon államok, amelyek jelentősebb intézményrendszert alakítottak ki. Súlyosabb aszimmetriát Spanyolország esetében állapítottunk meg. A kapcsolati intenzitás másik végpontján Málta, Andorra és San Marino áll. A többi ország esetében a kölcsönösség, és a másik fél hasonló jellegű értékelése érzékelhető.

2. Kulturális és civil kapcsolatok

A rendkívül népszerű és kiválónak tekintett Google internetes keresőprogrammal, tájékozódó céllal – óvakodva attól, hogy túlzott következtetéseket vonjunk le az eredményekből – megvizsgáltuk, hogy milyen *különbségeket* lehet tapasztalni az egyes államokra vonatkozó magyar figyelmet illetően. Az internetes jelenlét tekintetében rendkívül vegyes, tulajdonképpen csak nagyon korlátozottan összehasonlítható tartalmakkal számolhatunk. Éppen ezért a három vizsgált kategóriában csak a sorrendiség az említésszámban az, amit figyelembe vehettünk.

Az eredményeket az alábbi táblázat tartalmazza. Az élbolyba azon államok kerültek, amelyekkel a kapcsolat (főként turisztikai tekintetben) relatíve intenzív. Olaszország minden tekintetben fölényesen vezet. Spanyolország, Horvátország, Görögország, Törökország, Ciprus és Bulgária főként turisztikai kínálatuk és ismertségük miatt vannak magasan reprezentálva. A sor végén azok a távolabbi elhelyezkedésű kis államok állnak, amelyekkel a magyarság kapcsolatai sem a múltban nem voltak jelentősek, sem napjainkban nem alakult ki társadalmi méretű kapcsolat.

	It	Cr	Sp	Gr	Sl	T	B	Prt	C	Cg	Srb	M	Bh	V	Skip	SM	A	Mc
az állam neve	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
a főváros neve	1	12	2	3	7	9	6	5	11	13	4	16	8	-	10	-	15	14
az államalkotó nép nevéből képzett melléknév	1	5	2	4	9	3	6	8	13	15	7	11	10	-	12	17	16	14
összesített rangsor index	1	6,3	2,3	3,6	7	6	6,3	7	11	12,6	7,3	13	10,3	14	12,3	16,5	16	15,3

Szerkesztette: Pap Norbert

3. táblázat: A dél-európai internetes tartalmak jelenléte ún. magyar honlapokon - sorrend (összefoglaló táblázat)

(Forrás: www.google.hu keresőprogrammal gyűjtve, 2007)

Sp: Spanyolország, Prt: Portugália, It: Olaszország, M: Málta, C: Ciprus, Sl: Szlovénia, Cr: Horvátország, Srb: Szerbia, BiH: Bosznia-Hercegovina, Skip: Albánia, B: Bulgária, Gr: Görögország, Cg: Montenegró, Mac: Macedónia, V: Vatikán, A: Andorra, SM: San Marino, T: Törökország

Magyar régió	Magyar Megyei Jogú Városok és a főváros (a testvérvárosok számával)	A vizsgált országcsoportozáshoz tartozó testvérvárosok
Dél-Alföld T:18.339 km^2 N:1,372 M fő	Békéscsaba (9) Hódmezővásárhely (9) Kecskemét (12) Szeged (19)	Nagybecskerek (Srb) Zenta (Srb) Rodostó (It) Parma (It), Pula (Cr), Szabadka (Srb)
Dél-Dunántúl T: 14.169 km^2 L:0,977 M fő	Pécs (12) Kaposvár (10) Szekszárd (8)	Terracina (It), Eszék (Cr), Szliven (B), Kütahya (T) Schio (It) Ravenna (It), Óbecse (Srb)
Észak-Alföld T:17.729 km^2 L:1,547 M fő	Debrecen (12) Szolnok (7) Nyíregyháza (8)	Cattolica (It), Sumen (B), Setubal (Prt) Forli (It) nincs
Észak-Magyarország T:13.429 km^2 L:1,271 M fő	Miskolc (7) Eger (10) Salgótarján (8)	nincs Sarzana (It), Pamukkale (T) Vigarano Mainarda (It)
Közép-Dunántúl T:11.117 km^2 L:1,1 M fő	Tatabánya,(6) Székesfehérvár (10) Dunaújváros (3) Veszprém (8)	nincs Cento (It), Blageovgrad (B), Zadar (Cr) Elbasan (Skip) nincs
Közép-Magyarország T:6919 km^2 L:2,86 M fő	Budapest (10) Érd (3)	Szarejevo (Bh), Lisszabon (Prt), Zágráb (Cr) nincs
Nyugat-Dunántúl T: 11.183 km^2 L:1,0 M fő	Győr (7) Sopron (8) Zalaegerszeg (13) Nagykanizsa (7) Szombathely (12)	nincs Bolzano (It) Gorizia (It), Dobrics (B), Lendva (Sl), Varasd (Cr), Zenica (Bh) Csáktornya (Cr), Kazanlak (B) Ferrara (It), Lecco (It), Maribor (Sl)

Szerkesztette: Pap Norbert

**4. táblázat: Önkormányzati kapcsolatok a legjelentősebb magyar városok külkapcsolati rendszere szerint
(Forrás: a városok hivatalos weboldalai alapján 2007)**

Sp: Spanyolország, Prt: Portugália, It: Olaszország, M: Málta, C: Ciprus, Sl: Szlovénia, Cr: Horvátország, Srb: Szerbia, Bh: Bosznia-Hercegovina, Skip: Albánia, B: Bulgária, Gr: Görögország, Cg: Montenegró, Mac: Macedónia, V: Vatikán, A: Andorra, SM: San Marino, T: Törökország

Szerkesztette: Pap Norbert

1. ábra:

Dél-Európa és Magyarország megyei jogú városi, testvértelepülési kapcsolatai

A legjelentősebb magyar városok külkapcsolatainak (218 szerződött kapcsolat) 17%-a kötődik a három dél-európai félszigetnek. Ezen belül is megfigyelhetünk bizonyos koncentrációt, illetve asszimetriákat. A 38 dél-európai kapcsolatból 13 olasz (34%), hat horvátországi (15%), öt bolgár (13%), négy szerbiai (11%), három török (8%), kettő-kettő pedig szlovéniai, bosnyák és portugál várossal kötött, illetve a felsoroltak mellett egyetlen albán partnerkapcsolat van.

Az arányok hozzávetőlegesen két tényezővel magyarázhatók. A horvátországi, szerbiai és szlovéniai szerződött kapcsolatok jórészt a történelmi Magyarországhoz egykor kapcsolódó városokkal kerültek kialakításra. A másik csoportba olyan települések tartoznak, amelyeket olyan népek laknak, akikkel a magyarság ún. történelmi barátságot ápol (olasz, török, bolgár). Elgondolkodtatóak a hiányok is, elsősorban Spanyolország és Görögország az, amelyekkel feltűnően nincsenek kapcsolatai a jelentősebb magyar városoknak. A görög esetben ezt részben a nyelvi és mentális távolság, a spanyol esetben pedig a francoista diktatúra hosszú időszaka után viszonylag későn megindult kapcsolatépítés rövid periódusa magyarázza.

nyelv	1980	1990	2001
német	3,50	4,36	9,874
angol	1,01	2,21	9,785
oroszl	1,22	1,51	1,907
francia	n.a.	0,51	1,136
olaszl	n.a.	0,15	0,601
spanyol	n.a.	0,08	0,237
latin	n.a.	0,04	0,195

Szerkesztette: Trócsányi András (2001)

5. táblázat: A közoktatásban leggyakrabban tanított nyelvek ismerete Magyarországon (%)
(Forrás: Népszámlálás 1990, 2001)

Az országcsoporton belüli fontosabb állami nyelveknek és a civilizációs képzéseknek van bázisa a magyar felsőoktatásban. Az olasz, a spanyol, a portugál, a bolgár, és a török nyelvnek tanszékei működnek az ország egyetemlein. A szomszédos államok nyelvei közül néhányat a kisebbségi oktatás, azon belül a felsőoktatás (szerb, horvát, szlovén) keretében is művelik.

A kisebbségi nyelveknek a közoktatásban is megvannak az intézményeik. Ezen túl csak az olasz és a spanyol nyelvnek van jelentős középiskolai háttere, és megmutatkozik abban is, hogy a térségből a két jelentős, nem kisebbségi bázisú nyelv az olasz és a spanyol. Ez a nyelv- és civilizációs ismeret kijelöli a társadalmi méretű kapcsolatépítés lehetséges útjait is.

Irodalom:

BAJMÓCZY P. – CSÍKOS J. 1997: Európai országok népszerűsége egyetemi hallgatók körében. – Iskolakultúra, 7. 6-7., pp. 71-77.

CSÁSZÁR ZS. 2006: A magyar oktatás Balkán képe. In: Pap N. szerk.: A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó – PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, pp. 189-201.

FRIED I. 2004: Fiume. Magyarok nyomában külföldön. Budapest, Enciklopédia, 199 p.

FRISNYÁK S. 2003: Fiume jelentősége a történelmi Magyarország gazdasági életében (1779-1918). In: FRISNYÁK S. – TÓTH J. (szerk.): A Dunántúl és a Kisalföld történelmi földrajza. PTE TTK FI – BGYTF Földrajzi Tanszéke, Pécs-Nyíregyháza, pp. 379-386.

LAKOTÁR K. 2007: A 14-16 éves tanulók hazánk szomszéd országairól alkotott kognitív térképeinek tartalmi elemei. PhD értekezés (kézirat), Pécs, 145 p.

MICHALKÓ G. 1998: Mentális térképek a turizmus kutatásában. A magyar középiskolások Olaszország képe. – Tér és Társadalom, 12. 1-2. pp. 111-125.

PAP N. 2007: A Balkán „kis” politikai földrajza – Balkán Füzetek No. 5. 126 p.

PAP N. 2008: L'Ungheria ed il Mediterraneo. *Il carattere geografico dei rapporti fra l'Ungheria e gli stati dell' Europa meridionale*. Imedias Editore, Pécs, 206 p.

SEBEN G. 2006: A Balkán szociális reprezentációja. In: PAP N. szerk.: A Balatontól az Adriáig. Lomart Kiadó – PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, pp. 211-221.

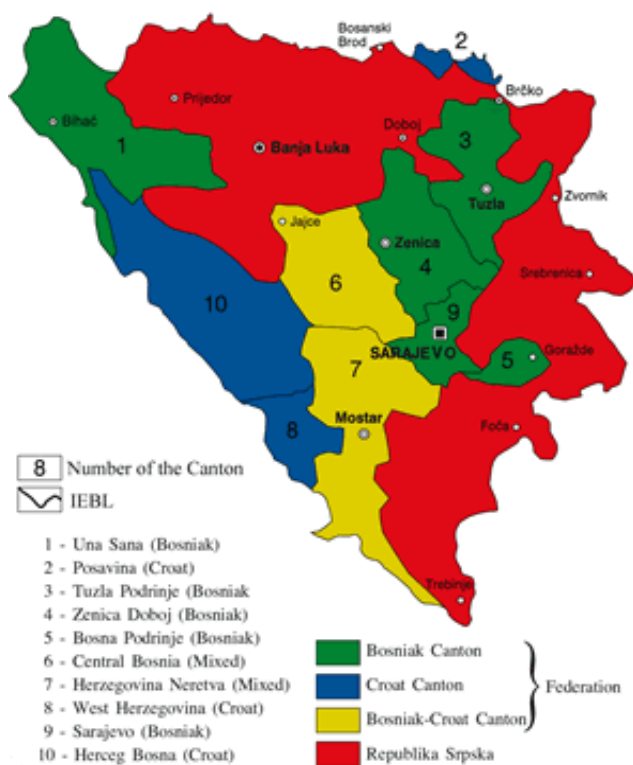
TRÓCSÁNYI A. 2001: The linguistic pattern of the Hungarian population. Population Geography, Vol. 16. No. 1-2, June-December 1994, Chandigarh, India, pp. 1-10.

A demográfiai helyzet alakulása Tuzla kantonban az 1992-1995-ös boszniai háború után

Kolutáczy Andrea⁴

Jugoszlávia felbomlása során Bosznia-Hercegovina (a továbbiakban BiH) véres polgárháború (1992-1995), és kegyetlen etnikai „tisztogatások” színterévé vált, mindez negatívan hatott az ország demográfiai folyamataira. A BiH népesedésére irányuló kutatásokat sokban nehezíti az a tény, hogy az országban 1991 óta nem tartottak mindenre kiterjedő népszámlálást, ezért a háború utáni helyzet felmérésénél csak a hivatalos szervek becsléseire támaszkodhatunk. A rendelkezésre álló adatokat kellő kritikával kezelve mégis megkísérelhetők az ilyen jellegű vizsgálatok.

Jelen tanulmányban BiH egyik, az északkeleti országrészen található adminisztratív-területi egységére – Tuzla kantonra (a továbbiakban TK) – vonatkozóan vizsgálom az 1992-1995-ös háborút követő demográfiai folyamatok alakulását.

1. ábra: BiH a Daytoni Megállapodás szerint

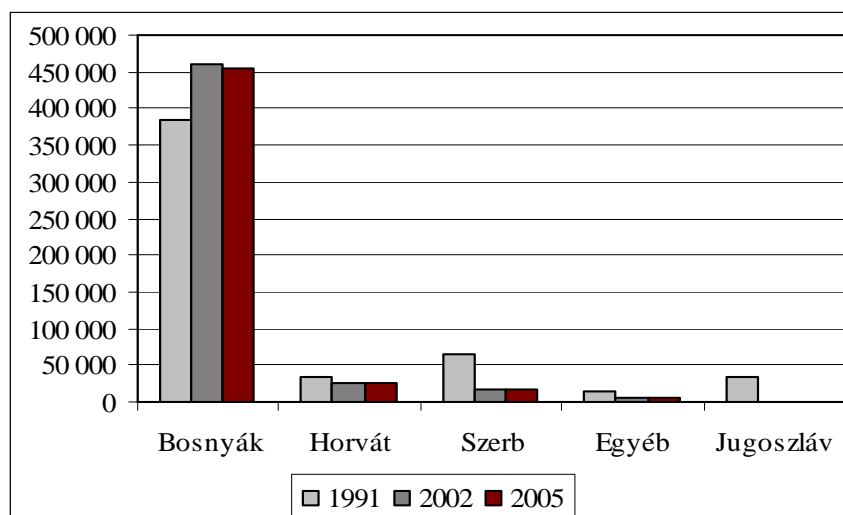
(Forrás: <http://www.ohr.int/ohr-info/maps/images/federation-of-bih.gif>)

⁴ PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, harmadéves PhD hallgató.

Tuzla kanton a Bosnyák-Horvát Föderáció (a továbbiakban FBiH) keretén belül, a korábban tuzlai régióknak nevezett térséget lefedve jött létre 1994-ben (1. ábra). 2649 km²-nyi kiterjedése a FBiH területének 10%-át, az egész ország területének 5%-át foglalja el. 1995-ben a Daytoni Megállapodás értelmében Tuzla kantont 13 közigazgatási egységre (općina) tagolták.⁵ Čelić, Doboj-Istok, Kalesija, Sapna és Teočak (új) općinák a háború során Doboj, Lopare, Ugljevik és Zvornik régi općinákból alakultak, melyeket az említett békemegállapodás a Boszniai Szerb Köztársaságnak (a továbbiakban RS) juttatott. Az općinák közül csak három (Banovići, Srebrenik, Živinice) tartotta meg korábbi határait, míg a többi tíz egyes részeit a RS-hoz csatolták. (HASKOVIĆ, R. 2000) A kanton legnagyobb kiterjedésű općinája Lukavac (337 km²), míg a legkisebb területet Teočak foglalja el (29 km²). A területen található 12 város közül a legsűrűbben lakott település Tuzla (448 fő/km²), a legritkábban lakott Kladanj (47 fő/km²).

1. A lakosságszám és az etnikai összetétel változása 1991-2005 között

A mai Tuzla kanton területén az 1991-es népszámlálás szerint 493 887 lakos élt, ebből 70% bosnyák, 7% horvát, 13% szerb, 7% jugoszláv, 3% egyéb nemzetiségű volt. A háború során lezajlott etnikai változások következtében napjainkra a kanton lakosságának 90%-át a bosnyákok adják, őket nagyságrendben a horvátok (5%), a szerbek (3%), és az egyéb nemzetiségűek (2%) követik (2. ábra). A jugoszlávok kategóriája Jugoszlávia felbomlása után eltűnt, és az addig ott regisztráltak nagy valószínűséggel a szerbek és a bosnyákok közé sorolták magukat. A kantonban élő bosnyákság létszámnövekedésének okaira a későbbiekben még visszatérünk.

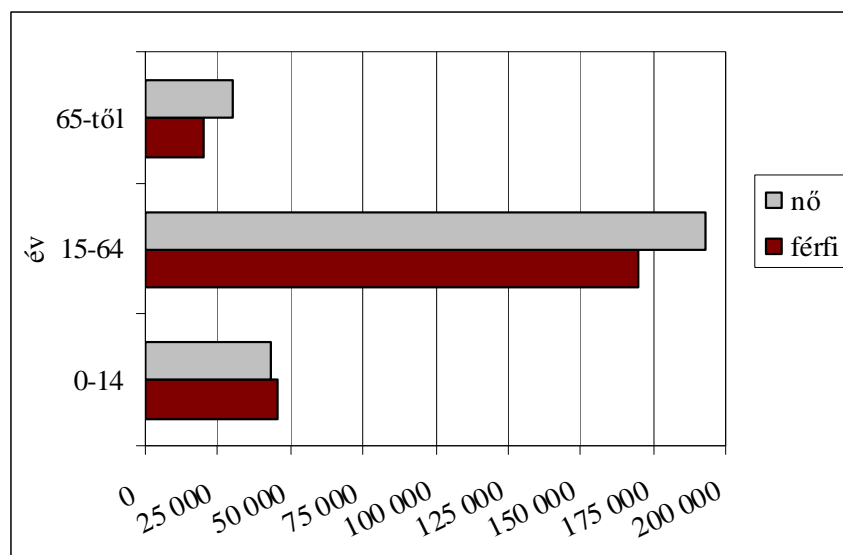
Szerkesztette: Kolutác Andrea

2. ábra: TK etnikai összetételének változása 1991-2005 között (Forrás: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH 2005. decemberi jelentés)

⁵ A 13 općina a következő: Banovići, Čelić, Doboj-Istok, Gračanica, Gradačac, Kalesija, Kladanj, Lukavac, Sapna, Srebrenik, Teočak, Tuzla, Živinice.

Napjainkban Kanton Sarajevo (315 fő/km²) után TK (189 fő/km²) az egyik legsűrűbben lakott régiója BiH-nak⁶ – az ország lakosságának 11%-a él az említett területen. 2005-ben Tuzla kanton 502 862 fős lélekszámával – mely a FBiH lakosságának 21%-át tette ki – a népességnagyság tekintetében a kantonok közül (10) az első helyen állt.

Az életkor szempontjából a 2005-ben regisztrált népesség 18%-a a 0-14, 72 %-a a 15-64, míg 10%-a a 65 év feletti kategóriába tartozott, míg a nemek szerinti bontásban 47% volt a férfiak, 53% a nők aránya (3. ábra).⁷ A férfiak és nők megoszlása közti 6%-os különbség okaiként nem csak a férfi populációt érintő háborús veszteségek említhetők, hanem a háború utáni poszttraumális állapot, valamint a térség jelenlegi társadalmi-gazdasági helyzete is. A munkanélküli férfiak nem tudják családjukat megfelelően eltartani, ezáltal kiesnek a hagyományos szerepkörükből (a férfi a család feje és fenntartója), identitásuk meginog. Ez a probléma az aktív/produktív korosztályt érinti leginkább. Bizonyos vélemények szerint (FRECHET T.–KOVÁCS K. 2002) a fenti okok miatt az országban napjainkban megugrott a férfiak által elkövetett öngyilkosságok száma.

Szerkesztette: Kolutáczi Andrea

3. ábra: Tuzla kanton lakosságának kor-és nemek szerinti összetétele 2005-ben
(Forrás: Federacija Bosne i Hercegovine u brojama, Sarajevo, 2006.)

A válságos demográfiai helyzethez hozzájárul még az idősebb (65 év feletti) korosztályba tartozók számának folyamatos növekedése is, amely a kevesebb gyermek születésének, illetve az aktív dolgozó korosztályba tartozók munkavállalás céljából külföldre irányuló kivándorlásának a következménye.

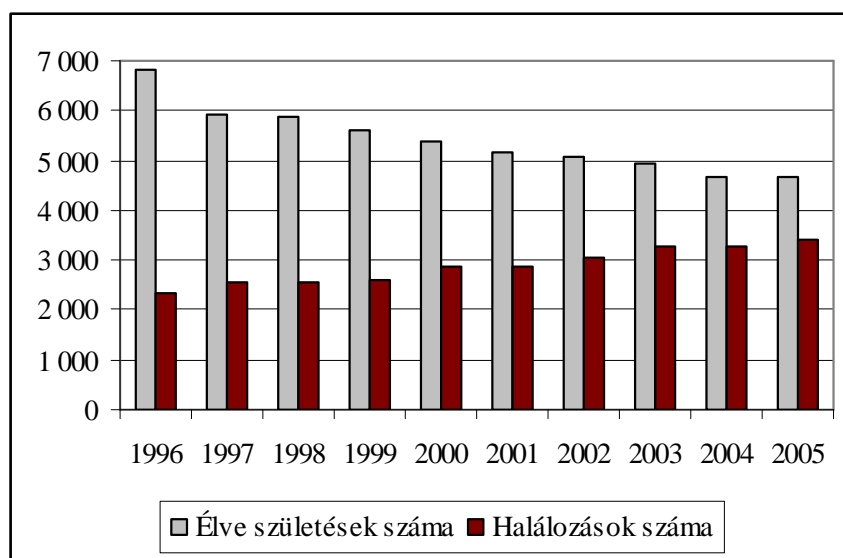
⁶ A helyi népsűrűség a FBiH (89 fő/km²) átlagának kétszerese.

⁷ Az életkorokra való bontást a boszniai statisztikai hivatalok által használt módon adtam meg.

2. A demográfiai folyamatok alakulása 1996-2005 között

A népességszám változásának dinamikáját vizsgálva elmondható, hogy a mai kanton területének lakossága az 1948-1991 közötti periódusban több mint megkétszereződött (220 000-ról → 492 000 főre) ami évi 1,8%-os növekedésnek felel meg. Ugyanebben az időszakban országos viszonylatban csak évi 1,2%-os növekedésről beszélhetünk. Az 1980-as évek végéig a mai TK területe tehát BiH demográfiaiban leggyorsabban telítődő régióját jelentette.

A háború előtti időszakhoz képest TK népességének *természetes szaporulata* napjainkra kritikus ponthoz érkezett, mértéke folyamatosan csökken. Az 1961-1970 közti periódus 20‰-éhez képest ez a mutató az 1981-1990 közti időszakban 10‰-re esett vissza, és a háború után (1996-2000 között) is tovább csökkent a szimbolikus 5-6‰-ig, ami nem biztosítja a lakosság természetes reprodukcióját (KIKANOVIC, M. 2001). Az 1996-2005 közti időszakban a születések száma folyamatosan csökkent (10 év alatt kevesebb mint egyharmadára!), a halálozások száma pedig ezzel egyenes arányban nőtt a vizsgált kantonban (4. ábra).

Szerkesztette: Kolutáczi Andrea

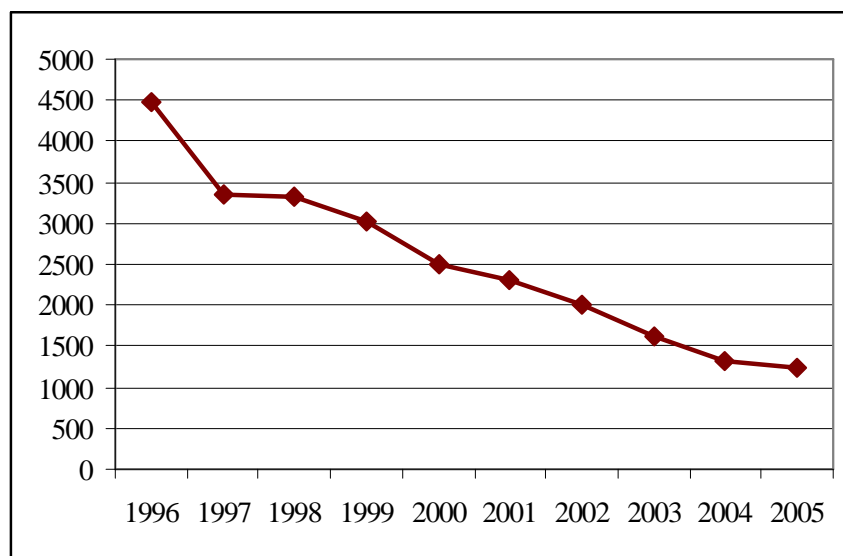
4. ábra: A születések és halálozások számának alakulása TK-ban 1996-2005 között (Forrás: Statistički godišnjak/ljetopis FBiH, Sarajevo, 2005.)

Mindez természetesen negatívan hat a terület természetes szaporulatára, amelynek alakulása az országon belüli trendnek felel meg, vonalának futása azzal egyirányú (5. ábra).

A népességszám alakulását a nehéz megélhetés, rossz gazdasági helyzet (magas munkanélküliség, tömeges képzetlen munkaerő, alulfizettség, rurális terek kiürülése az urbánus javára, falusi magánföldök elhagyása, stb.) mellett a migráció is nagyban befolyásolja. A produktív korú népesség körében sok a munkanélküli, illetve sokan

közülük az országot elhagyva, külföldön keresnek maguknak könnyebb megélhetési lehetőséget.

Az otthonmaradók körében a fent említett okok miatt csökken a gyermekvállalási kedv, illetve a hagyományos nagycsaládos modell helyébe a nukleáris típusú lép azáltal, hogy az emberek kevesebb gyermeket vállalnak, mint azelőtt (három-négy helyett csak egyet-kettőt).⁸

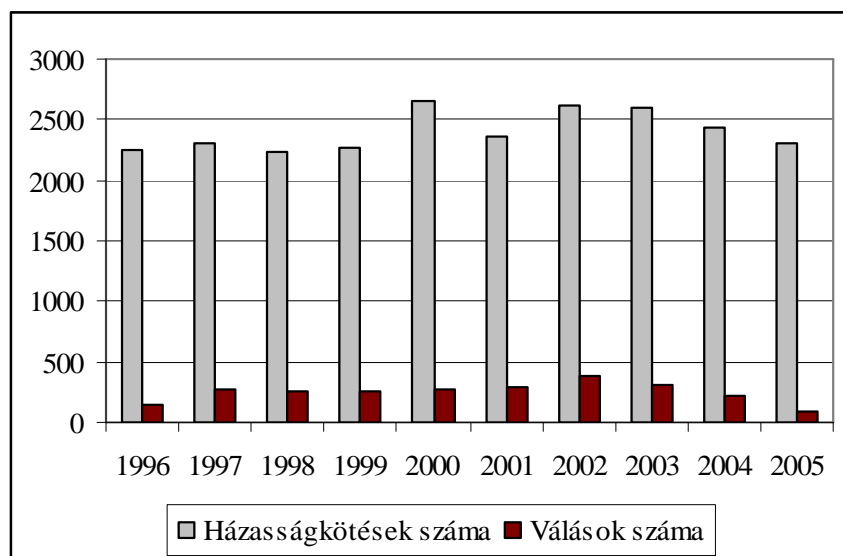
Szerkesztette: Kolutác Andrea

**5. ábra: A természetes szaporulat alakulása TK-ban 1996-2005 között
(Forrás: Statistički godišnjak/ljetopis FBiH, Sarajevo, 2005.)**

A fentiekkel összefüggésben érdemes megvizsgálni a *házasságkötések* és a *válások* számának alakulását is TK-ban (6. ábra). A házasságkötésre való hajlandóságot a társadalmi-gazdasági viszonyok nagyban befolyásolják a vizsgált térségben. A magas fokú munkanélküliség és az egzisztenciális bizonytalanság megnehezíti a fiatalok számára az önálló élet elkezdését. Ezen kívül nő az iskolázottság, egyre többen folytatják tanulmányaikat felsőfokú oktatási intézményben, mindez kitolja a családalapítás idejét. A nyugat-európai trendek begyűrűzésének hatására megkezdődött a hagyományos életvitel bomlása – folyamatosan nő a házasságon kívüli együttélések száma.

A rendelkezésre álló adatokat vizsgálva kitűnik, hogy a kantonban az 1996-1999 közti időszakhoz képest 2000 után kissé megugrott a házasságkötések száma, de még így sem közelíti meg a háború előtti tendenciát. A házasságkötésekre jutó válások száma nem túl sok, bár az 1996-1999 közötti ingadozást követően 2000-től folyamatosan emelkedik, és csak 2004-2005-ben csökkent valamelyest.

⁸ BiH-ban tehát egyik etnikum sem használja a demográfiai robbanás eszközt ahhoz, hogy a területhez való jogát többségi alapon biztosítsa (mint pl. a koszovói albánok esete).

Szerkesztette: Kolutáczi Andrea

6. ábra: A házasságkötések és a válások számának alakulása TK-ban 1996-2005 között
(Forrás: Statistički godišnjak/ljetopis FBiH, Sarajevo, 2005.)

Az eddig bemutatott tényezőkön kívül – mint ahogy azt már korábban említettük – egy terület népességszámának alakulását a *migráció* is befolyásolja. A háború előtti időszakban negatív migrációs egyenleg jellemezte Északkelet-Boszniát. Az 1953-1991 közötti 40 évtizedes periódusban 135 000 lakos költözött el e területről. Ez a magas migrációs szaldó a régió gazdasági fejletlenségének, és a nem megfelelő ipari struktúrájának következménye. Az 1981-1991-es népszámlálások között 42 189-en vándoroltak el, ami a terület népességszámának 42%-os visszaesését eredményezte ebben a periódusban. (ĐOZIĆ, A. 2003)

Az 1992-1995 között zajló háborút a nagy emberveszteség mellett a nem kívánt lakosság szisztematikus száműzése jellemezte. A kényszerű migráció a lakosság etnikai struktúrájának átformálódását eredményezte nemcsak Északkelet-Boszniában, hanem az ország más területein is. A Drina-mente bosnyák lakossága – Goražde város lakói kivételével – a regionális centrumok (Sarajevo, Tuzla), és a környéken lévő többi nagyobb település felé migrált/menekült. Az ily módon elhagyott, és azelőtt főként bosnyákok által lakott településekre szerbek költöztek megváltoztatva ezzel Északkelet-Bosznia etnikai, és szociális-demográfiai struktúráját is.

A háborús események hatására, illetve azok következményeként egész BiH több mint 70 opcinájából 146 137 személy vándorolt a mai TK területére. A menekülthullám főként a kanton urbánus központjait érintette (Gračanica, Lukavac, Srebrenik, Tuzla, Živinice). A menekültek számához a 468 550 fős helyi népességet is hozzávéve megkapjuk az 1997 végén a kantonban jelenlévő összlakosság számát (614 687 fő), melynek a becslések alapján 76%-a volt helyi lakos, 24%-a pedig belső menekült. 1999 végére még mindig 118 448-an rendelkeztek menekültstátusszal a kantonban, e személyek több mint fele Tuzla és Živinice opcina területén tartózkodott. Ugyanebben az évben azonban 17 814 fő

háború előtti lakóhelyére visszatelepülőt is regisztráltak a helyi hivatalos szervek. (ĐOZIĆ, A. 2003)

Tuzla kanton mai demográfiai képe minden fontos jellemzőjét megtartotta a háború eredményezte megbontottságnak. A napjainkban is tartó kétirányú visszatelepülési folyamat ellenére még megközelítőleg sem állt helyre a terület háború előtti etnikai struktúrája. 12 évvel a háború után az alábbi társadalmi folyamatok jellemzik a tuzlai régiót: a belső menekültek visszatelepülése a háború előtti tartózkodási helyükre, a lakosság valamely harmadik országba történő kivándorlása (Ausztrália, Kanada, USA, Nyugat-Európa), illetve a háború alatt menedékkül választott területen való tartós megtelepedés (főként TK és Kanton Sarajevo). Habár jelentősen csökkent a kantonban élő belső menekültek száma, 2003-ban a jelenlévő lakosság 12%-a, 2005-ben pedig 5%-a tartozott még mindig ebbe a kategóriába.

A Tuzla kantonban élő bosnyákok számának 90%-ra történő növekedését okozó tényezők a következők: 1. a háború során szinte kizárólag bosnyák nemzetiségűek menekültek a kantonba (minden korcsoportból és mindkét nemből), és nagy részük tartósan meg is telepedett itt; 2. a nem bosnyák etnikumnak a kantonból való elvándorlása – a horvátok és a szerbek nagy része házáat eladva inkább Horvátországba és Szerbiába költözik át, ezzel is hozzájárulva a kanton etnikai homogenizációs folyamatához.

3. Összegzés

A fenti rövid tanulmányban Bosznia-Hercegovina egyik adminisztratív-területi egységének háború utáni demográfiai helyzetét mutattuk be a rendelkezésre álló (becsült) statisztikai adatok alapján. Az elemzésből meglehetősen sötét kép tárult elénk Tuzla kanton népesedési helyzetére vonatkozóan, de talán még kétségbe ejtőbb az a tény, hogy az ország más részein sem jobb a helyzet.

Északkelet-Bosznia jelenlegi demográfiai és területi-igazgatási széttöredezettsége negatívan hat a tuzlai régió fejlődésének minőségére, és a makroregionális integrációs folyamatokba való bekapcsolódására. A térség egészséges társadalmi fejlődésének érdekében nélkülözhetetlen lenne például a belső menekültek visszatelepülési folyamatát végigvinni, amely megváltoztathatná nemcsak a háború során létrejött új etnikai struktúrát, de az egykor összetartozó területet képező északkeleti országrész etnikai alapon való szétszabdaltságát is. Napjaink Bosznia-Hercegovinájában azonban a reintegráció helyett minden az ország tartós kettős, esetleg hármas (külön horvát entitás?) megosztottsága felé mutat, és a kisebbségi visszatérések előtt is még mindig sok – gazdasági, politikai, társadalmi – akadály áll.

A nehéz gazdasági helyzet miatt, a Tuzla kantonban élő fiatalok és a produktív korosztályba tartozók jelentős hányada is külföldi munkavállalásban, letelepedésben gondolkodik, és jó, ha legalább évente egyszer visszatérnek szülőföldjükre szabadságukat eltölteni, vagy az otthon maradt rokonokat meglátogatni.

Amennyiben ez a negatív népesedési folyamat nem változik, hamarosan feltehető a kérdés: hogyan alakul majd a vizsgált terület jövőbeni sorsa?

Irodalom:*Tanulmányok, könyvek:*

ĐOZIĆ, A. (2003): Prinudne migracije i problema razvoja regije Sjevernoistočne Bosne. – In: NURKOVIĆ, R. (szerk.): Regionalno razvojna problematika BiH i susjednih zemalja u procesu približavanja Evropskoj Uniji. Zbornik Radova, UNTZ PMF Odsjek za geografiju, Tuzla, pp. 259-272.

FRECKET T. – KOVÁCS K. (2002): A lelkekben még dúl a harc. – In: Hetek VI. évf. 41. sz. (<http://hetilap.hetek.hu/index.php?cikk=37060>) 2007. szeptember 24.

HASKOVIĆ, R. (szerk. 2000): Tuzlanski Kanton – Tuzla Canton. Bosnia Ars, Tuzla, 160. p.

KIKANOVIĆ, M. (2001): Postratne demografske prilike Tuzlanskog kantona. - In: Pogledi 8. Preporod, Tuzla, pp. 96-103.

KOLUTÁČZ, A. (2006): A népesedés szociális és etnikai sajátosságai Tuzla kantonban (Bosznia-Hercegovina). – In: PAP N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. Lomart – PTE TTK KMBTK, Pécs, pp. 299-314.

Jelentések, statisztikák:

Federacija Bosne i Hercegovine u brojkama – Federalni Zavod Za Statistiku, Sarajevo, 2006.

Izveštaj o evidentiranim potencijalnim korisnicima pomoći za obnovu i povratak u BiH. – Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. Sarajevo, 2005.

Kanton Tuzla u brojkama – Federalni Zavod Za Statistiku, Sarajevo, 2002.

Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine. – Federalni Zavod Za Statistiku, Sarajevo, 2004.

Tuzlanski kanton u brojkama – Federalni Zavod Za Statistiku, Sarajevo, 2006.

<http://www.ohr.int/ohr-info/maps/images/federation-of-bih.gif> (2007. 10. 01.)

Az ókori szélrózsa

Gábli Cecília⁹

A meteorológia viszonylag későn vált egzakt tudománnyá. Műszerek és megfelelő fizikai, kémiai ismeretek hiányában sokáig csak spekulációk, babonák, hiedelmek, jóslatok jellemezték az időjárás előrejelzését. Az ókorban problémát jelentett a csillagászati és a légköri jelenségek elkülönítése. Nem véletlen, hogy az antik szerzők többnyire együtt tárgyaltak mindenféle jelenséget, amely az „égbolton”¹⁰ látható. Ebből fakad, hogy például az üstökösöknek időjárás-előrejelző szerepet tulajdonítottak, illetve hogy a villámlást Iuppitertől eredeztették, aki ebben az összefüggésben egyszerre jelenti a bolygót és a villámot szóró istenséget. A légköri jelenségeket gyakran spekulatív, filozófiai elméletekkel, vagy mítoszokkal magyarázták, vagyis e jelenségek megfigyelése és magyarázata szorosan összefüggött a filozófiai nézetekkel, és a vallási képzetekkel is. A szelek irányának, erősségének és a várható időjárással való összefüggésének megállapítására történtek ugyan kísérletek az ókorban, de nem ismerték a légnomáskülönbséget, mint a szél kiváltó okát, és a szélerősség mérését sem tudták megoldani. Alapvetően a szelek irányának és hatásának szöveges jellemzésével találkozunk az antik szerzőknél. Az alábbiakban a szelek ókori elnevezésére és jellemzésére vonatkozó fontosabb adatokat és szöveghelyeket mutatom be.

1. Szélistenek

Az ókorban a szeleket, mint megszemélyesített természeti erőket istenként tisztelték, vagyis áldozatokat mutattak be nekik, és kultushelyeket létesítettek tiszteletükre. A szelek kultusza elterjedt a szkíták, a perzsák, és az ókori görögök körében is. Megszemélyesített szelekkel találkozunk már Homéros (Kr.e. 8. sz.) eposzaiban, és Hésiodosnál (Kr.e. 8-7. sz.) is. Hésiodos szerint például a jótevő szelek – a hajnalistennő, Éós gyermekei – közé tartozik a négy főszél, a gonosz szelek pedig Typhoeus fiai, aki maga is tomboló szélvihar (Hes.theog. 307, 308, 869).

A rómaiak is tisztelték a szélisteneket, elsősorban a földművelésben és a hajózásban betöltött fontos szerepük miatt (pl.: Verg.georg. 1,51; 3,273.). A Tempestates-nek, amely különösen veszedelmes tengeri vihart jelentett, a hajóhad vezére – azért, hogy elkerülje a természeti csapást – rendszerint fekete bárányt áldozott. L. Cornelius Scipio – miután Kr. e. 259-ben nagy nehezen megmenekült a viharból Corsica (Korzika) mellett, – Rómában szentélyt építtetett a szeleknek (Ov.fast. 6,193).

A szeleket rendszerint a fejükön és vállukon szárnyakkal, nyitott szájjal, felfújt arccal, saját jellemzőikkel felruházva, isteni alakban, megszemélyesítve ábrázolták. A legszebb és legbarátságosabb Zephyrus (nyugati szél) volt, Boreas (költőknél északi szél, idővel az északkeleti szél neve) pedig kétarcúként, és némely ábrázolásokon kígyólabakkal jelenítették meg.

⁹ PhD, óraadó, PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék.

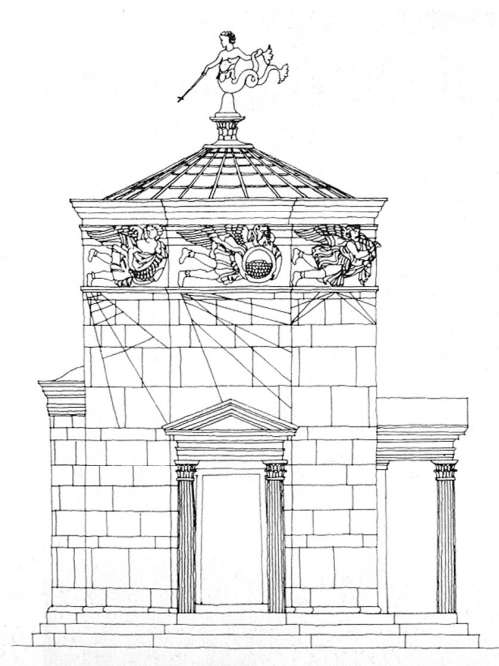
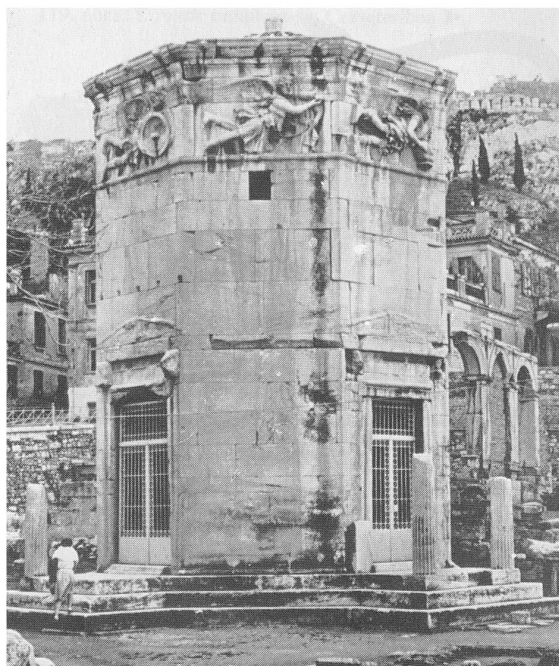
¹⁰ Latinul: caelum.

2. Honnan fúj a szél...?

A szeleket az ókorban hatásuk, erősségük, illetve irányaik szerint nagyobb csoportokba osztották, mint például a viharok (cheimónes, thyellai, procellae), forgószelek (typhón, strobilos, préstér, turbo), szárazföldi és tengeri szelek (apogeioi, tropaiói, altani), illetve „közönséges” szelek (anemoi, venti). A tüzes forgószelet a turbo igneus, az időszakos szeleket az etésiai megnevezéssel illették.

A szeleket irányukkal jellemezték, vagyis azt az irányt határozták meg, amerről fúj. Ez alapján határozták meg az ún. négy főszelet, amelyekhez később még négyet adva nyolc főszelet határoztak meg. Egy még részletesebb beosztás ezt követően 12 szelet jegyzett (Aristot.meteor. 2,363a).

A négy főszelet már Hésiodos is említi, a nyolc főszél állapotára vonatkozóan pedig az athéni, ún. Szelek Tornya szolgál forrásul. A tornyot Kyrrhosi Andronikos építette, a Kr.e. 1. században. A nyolcszögletű torony oldalain a frízben reliefeken ábrázolták a nyolc főszelet 1-1 szárnyas férfialak formájában, saját jellemzőikkel. A torony tetején pedig egy mozgó Tritón¹¹ jelölte az uralkodó szélirányt. A toronynak kettős funkciója volt: (víz)óraként és a szél irányának jelölésére szolgált. (Vitr. 1,6,4).

1. kép. A Szelek Tornya

(Forrás: SZENTKIRÁLYI Z. - DÉTSHY M.: Az építészet rövid története. Képgyűjtemény. Műszaki Könyvkiadó. Budapest, 1994. 81.p., 114.b-c alapján)

¹¹ Tritón félig hal- félig emberforma lény volt, aki Neptunus parancsára egy csigába fújva csendesítette el, illetve támasztotta fel a szeleket.

A négy főszél (összefoglaló nevük: genikótatoi, cardinales, principales) közé a következőket sorolták (ők egyben istenek is, ezért tulajdonnevükön említették őket):

1. **Notus** (gr.: Notos, jelentése: „nedves”; más néven **Auster**) a melegét hozó déli szél neve, Görögországban rendszerint zivatart, esőt hozott, és az egészségre nézve károsnak tartották; nyár elején szokott feltámadni (néhány említése antik szerzőknél: Hom.II. 3,10. Hdt. 2,25. Soph.Ant. 335; Hor.c. 1,7,16 és 1,3,14., Strab.C 29).

2. **Boreas** (jelentése: „zúgó”, más néven **Septentrio** vagy **Aparctias**), északi szél, amely az ókori felfogás szerint Európára és Kis-Ázsiára nézve egészséges, Afrikának ellenben felhőt és esőt hozó, hideg szél. Később nemcsak az északi, hanem az északkeleti szelet is jelentette, de a költők mindig határozottan északi szelet értettek alatta (néhány említése antik szerzőknél: Hom.II. 14,395; 23,692. Hom.Od. 5,296.).

3. **Zephyrus** (gr.: Zephyros, jelentése: sötét, más néven **Favonius**), nyugati szél, amelynek megélénkülése különösen Itáliára nézve a tavasz kezdetét jelentette, ezzel szemben a görögöknek általában vihart és esőt hozott (néhány említése antik szerzőknél: Hom.Od. 5,295. 12,408. 14,458. Hor.c. 1,4,1.).

4. **Eurus** (gr.: Euros, jelentése reggeli szél, más néven **Vulturnus**), eredetileg a keleti, később inkább a délkeleti szél neve, ezért az Euros és a Notos összevonásából Euronotos lett (említi például: Hdt. 4,99. 7,36, Strab. C 29). Általában a száraz, főleg a téli napforduló idején uralkodó szél neve.

Homéros és Hésiodos még csak ezt a négy főszelet ismerte, később újabb 4 széllel bővült a szélrózsa, ezek a következők voltak:

5. **Apéliótés** (más néven **Subsolanus**) a keleti szél megjelölésére használták, miután az Eurust kiszorította a helyéről (és ezentúl a délkeleti szél neve lett).

6. **Aquilo** (más néven **Caecias** vagy **Kaikias**, illetve **Boreas**), az északkeleti szél jelölésére használták, amely Itáliában és Görögországban igen gyakori volt; időnként az északi szél elnevezéseként is szerepelt.

7. **Africus (Lips)**, a délnyugati szél neve.

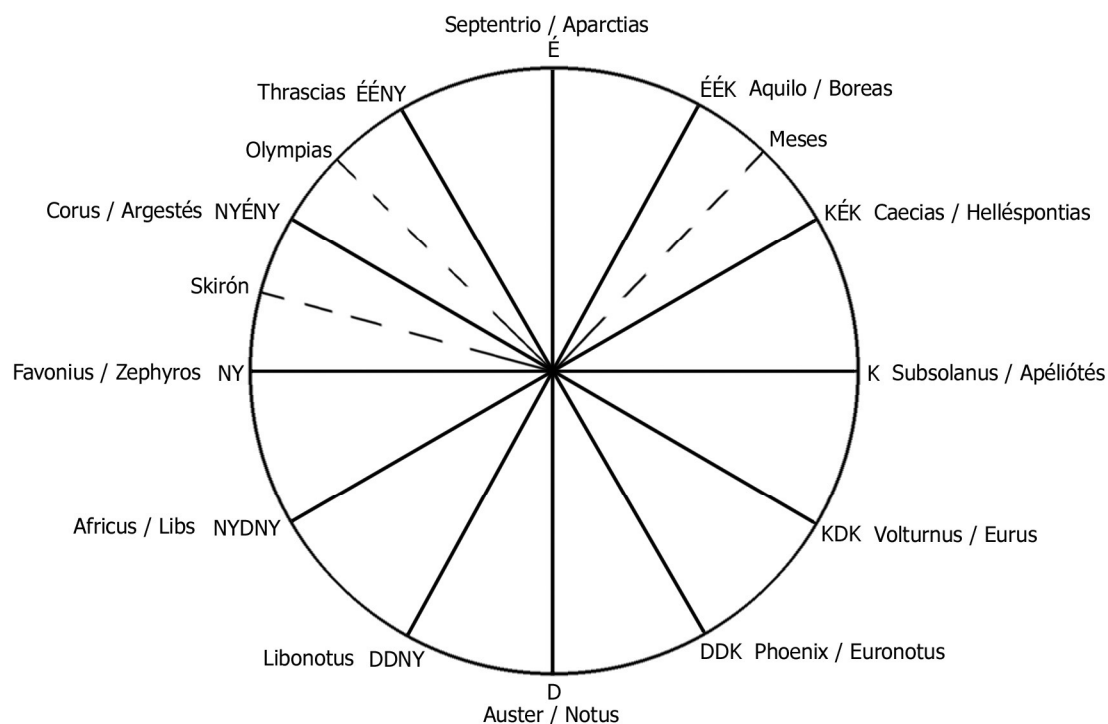
8. **Corus**, (más néven **Argestés**) a hideg és száraz északnyugati szél neve.

Ezt követően még négy szelet illesztettek a már meglévők közé:

- a Boreas és a Kaikias közé – 9. a **Mesés**
- a Notus és Eurus közé – 10. a **Phoenix**, vagy más néven **Euronotus**
- a Boreas és Argestés közé – 11. a **Thrascias**
- a Lips és Notus közé – 12. **Libophoinix** vagy **Libonotus** jutott.

A horizontot e beosztás szerint 12 egyenlő részre osztották, ennek következtében az Argestés nyugat-északnyugati, a Kaikias kelet-északkeleti, az Eurus kelet-délkeleti, a Lips nyugat-délnyugati szél neve lett.

A szelek keletkezéséről különféle nézeteket vallottak az ókorban. Keletkezésüket előbb abban a hatásban keresték, amelyet a Nap és Hold gyakorol az atmoszférára. Később a levegő megritkulásában vagy sűrűsödésében, illetve az atomok ellentétes mozgásában, a világ szüntelen mozgásában, az elemek harcában vélték felfedezni a szelek kiváltó okát.

Szerkesztette: Gábli Cecília

2. kép. Az ókori szélrózsa

(Forrás: C. PLINIUS SECUNDUS D. Á: *Naturkunde. Lateinisch - deutsch. Buch 2: Kosmologie.* hrsg. und übersetzt: KÖNIG, R. - WINKLER, G. *Sammlung Tusculum.* Heimeran Verlag. München, 1974. 232.p.)

3. Plinius a szelekről

Plinius¹², az ókori enciklopédista Természettudományának 2. könyvében részletes leírást ad a korábban ismert szelek nevéiről, és jellemzőiről.¹³ A szelek irányát nem egyszerűen égtájjal, hanem – iránytű hiányában – napkelte-napnyugta és időpont (téli vagy nyári napforduló) segítségével írja körül, a következőképpen:

„Kétszer négy égtája van tehát az égboltnak: a Nap felkelte irányából napéjegyenlőség idején¹⁴ a Subsolanus¹⁵, a téli napforduló idején pedig a Nap felkelte irányából¹⁶ a Volturnus¹⁷ fúj. Azt Apéliótés-nek, ezt pedig Eurus-nak hívják a görögök. Délről az Auster¹⁸ fúj, napnyugta felől téli napforduló idején Africus¹⁹, amelyet Notos-nak vagy Lips-

¹² Teljes nevén Caius Plinius Secundus (Maior), Kr.u. 23/24-ben született Novum Comunban (ma Como), és Kr.u. 79-ben lelta halálát a Vezúv kitörésekor.

¹³ Főleg a 114-134. caputokban.

¹⁴ Vagyis keletről.

¹⁵ Subsolanus (Apéliótés) a keleti szél.

¹⁶ Vagyis kelet-délkelet felől.

¹⁷ Volturnus (Euros) a kelet-délkelet irányából fújó szél. Lásd Hdt. 4,99. 7,36.

¹⁸ Az Auster vagy más néven Notos a déli szél.

¹⁹ Nyugat-délnyugat felől fújó szél, Africus vagy Lips.

nek hívnak. Napnyugta felől a napéjegyenlőség idején²⁰ a Favonius²¹, napnyugta felől a nyári napforduló idején²² a Corus²³, amelyet Zephyros-nak és Argestés-nek is hívnak. Észak felől fúj a Septentrio²⁴, e között és a nyári napfordulók felkelő Nap között²⁵ az Aquilo²⁶ fúj, amelyeket Aparctias-nak és Boreas-nak hívnak...” (Plin.nat. 2,119).²⁷

A szelek ókori ismeretére jellemző, hogy nincs még letisztult terminológiája sem az egyes széltípusoknak, sem pedig a meghatározott irányból fújó szeleknek. Vagyis népcsoportonként (nyelvenként) és tájegységenként eltérő megnevezésekkel találkozunk²⁸ (amellett, hogy nyilvánvalóan már az ókorban is észlelték, hogy léteznek ún. helyi szelek, egy-egy jól körülhatárolható tájegységen). Erre utal Plinius az alábbi idézetben:

„Egyes népeknek saját szeleik is vannak, amelyek nem egy bizonyos helyről származnak, mint például az athéniek Skirón-ja, amely alig különbözik az Argestés-től, és Görögország többi részén ismeretlen; máshol ugyanezt, csak magasabbról érkező Olympias-nak hívják; mindezen nevek alatt az Argestés-t szokás érteni. Caecias²⁹-t mások Hellespontias-nak hívják, és mások ugyanezt másként is nevezik. Narbonensis provinciában³⁰ a szelek közül a Circius a leghíresebb, amely heveségét tekintve nem gyengébb a többinél³¹, és a Ligur-tengeren³² túl, egészen Ostiáig³³ is elmegy. Ugyanez a szél nem csak hogy az égbolt többi részén ismeretlen, hanem még bizony ugyanennek a provinciának egy másik városát, Viennát³⁴ sem érinti, mert néhány mérfölddel előtte néhány közepes nagyságú hegygerinc a szelek útjában állva annyira lefékezi hatásukat. Ily módon tagadja Fabianus³⁵ is, hogy a déli szél eljut Egyiptomba. Ebből pedig nyilvánvaló a természetnek az a törvénye, amely szerint még a szeleket is meghatározza a tér és az idő.” (Plin.nat. 2,120-121.)

Plinius a teljes naptári éven végigköveti az egyes időszakokban uralkodó szeleket, megadva a szelek valamennyi ismert nevét, uralkodásuk időtartamát, és hogy milyen hatással vannak az időjárásra. Például a tavasz leírásakor a következő módon:

²⁰ Vagyis nyugatról.

²¹ Favonius vagy Zephyros névvel a nyugati szelet jelölték az ókorban.

²² Vagyis nyugat-északnyugat felől.

²³ Corus vagy Argestés névvel a nyugat-északnyugat irányból fújó szelet jelölték az ókorban.

²⁴ Septentrio, vagy más néven Aparctias, az északi szél.

²⁵ Vagyis észak-északkelet felől.

²⁶ Az Aquilo vagy más néven Boreas észak-északkelet irányból fújó szél.

²⁷ A fordítás itt, és a következő idézetek esetében is saját fordításom (GÁBLI C. 2005).

²⁸ Plinius enciklopédiájának egyik legnagyobb érdeme éppen ebben rejlik: összegyűjtötte a Római Birodalom minden pontjáról beszerezhető ismereteket, ez által közös kiindulási alapot teremt a későbbi korok megfigyeléseihez, kutatásaihoz. Mindez persze nem csak Plinius egyéniségének, hanem a korszellemnek is köszönhető: a Római Birodalom a fennhatósága alá tartozó területeken nem csupán a kultúra, a művelődés, hanem a természetről alkotott ismeretek, és a mértékegységek terén is összegző-kiegyenlítő szerepet játszott.

²⁹ Caecias vagy Hellespontias (gr.: Kaikias) a kelet-északkeleti szél.

³⁰ Gallia több provincia összefoglaló neve volt a Római Birodalomban a mai Franciaország és Észak-Itália területén, nevét az óslakos keltákról kapta; Gallia Narbonensis Gallia délkeleti részét jelölte, a mai Marseille körüli területeket.

³¹ Éles, hideg, északnyugati szél.

³² Ligur-tenger: a Tyrrhén-tenger északi részét jelölte, Itália északnyugati tengeröblét Korzikától északra.

³³ Ostia latiumi város a Tiberis (ma: Tevere) torkolatánál, Róma kikötője.

³⁴ Vienna galliai város, az allobroxok fővárosa, ma Vienne.

³⁵ Papirius Fabianus római szónok és filozófus a Krisztus születése körüli időből, művei sajnos nem maradtak fenn.

„A tavasz tehát megnyitja a tengert a hajósok számára; amelynek kezdetén a Favonius³⁶ enyhíti a téli égboltot, miközben a Nap a Vízöntő 25. fokába³⁷ lép; ez a február idusa előtti hatodik napon következik be.³⁸ Ez megegyezik majdnem mindegyik szél esetében, amelyet ezt követően fogok említeni, csak a szökőévekben következik be egy nappal korábban, de a következő három évi időszakban újra betartják a rendet. A Favoniust március Kalendae-ja előtti nyolcadik naptól kezdve³⁹ Chelidonias⁴⁰-nak is hívják, mert ez időtől fogva láthatóak újra a fecskék; néhányan azonban Ornithias⁴¹-nak nevezik, mert 71 nappal a téli napforduló után a madarak megérkezéséig kilenc napon át fúj. A Favonius⁴²-szal ellentétes irányú az a szél, amelyet Subsolanus⁴³-nak hívunk.” (Plin.nat. 2,122)

A szelek kiváltó okát nem ismerték, erre utal Plinius következő caputja is, azzal a számunkra ma már kissé megmosolyogtató megállapítással, mi szerint egy szél akkor kezd fújni, ha az ellentéte abbahagyja:

„Minden szél saját változékonysága szerint fúj, de leginkább mégis úgy, hogy fújni kezd, ha az ellentéte abbahagyja. Feltámadnak amikor a közelben levő elül, bal oldalról jobb felé haladnak, akár csak a Nap. Havi rendjükéről az újhoid negyedik napja dönt. Ugyanazokkal a szelekkel ellentétes irányba is lehet hajózni, ha megeresztjük a vitorlafeszítő köteleket; ezért van az, hogy éjjel gyakran összeütköznek az ellentétes irányba haladó hajók. Az Auster⁴⁴ nagyobb hullámzást okoz, mint az Aqiulo, mivel az a tenger legmélyéről fúj, ez pedig a felszínéről. Ezért különösen az Auster fújása után következnek be az ártalmas földrengések.” (Plin.nat. 2,128)

Ez a szövegrész azért is érdekes, mert Plinius utal a szelek és a földrengések összefüggésére. Az ókorban ugyanis úgy gondolták (Aristotelés nyomán), hogy a földrengéseket a Föld belsejében foglyul ejtett és kiszabaduló szelek okozzák.⁴⁵

Szintén a földből, pontosabban annak kipárolgásából származnak a szelek a következő idézet szerint is, ebből azonban azt is megtudjuk, hogy milyen pusztítást vihettek végbe az ókori forgószelek a hajókban, illetve hogy mit gondoltak arról, hogy milyen anyag szolgálhat a forgószelek ellenszeréül:

„Most a váratlanul feltámadó szelekről fogok beszélni, amelyek úgymond a Föld kipárolgásából támadnak, majd újra lebuknak, és eközben felhőtakaróba burkolva sokféle alakban jelennek meg. Céltalanul kóborolnak ugyanis, sőt, hegyi patakhhoz hasonló sebességgel rohannak, – amint már említettem, hogy egyesek így gondolják –

³⁶ A nyugati szél.

³⁷ Az állatövi jegyek egyenként 30 foknyi szögtartományt jelöltek (12 x 30 = 360 fok, a teljes kör). Ezen belül fokban adták meg például az egyes bolygók pontos helyét, illetve bármely, az éggömbön észlelt jelenség helyzetét. Állatöv, mint 12-szer 30 fokos vonatkoztatási rendszer kidolgozása a babyloni csillagászat egyik fontos eredménye volt, ezt a módszert használta később a görög csillagászat is az égbolton megfigyelhető jelenségek egy adott időpontban való meghatározására.

³⁸ Február 8-án.

³⁹ Február 22-től.

⁴⁰ Jelentése: „Fecskeszél”.

⁴¹ Jelentése: „Madárszél”.

⁴² A nyugati szél.

⁴³ Subsolanus (Apéliótés) a keleti szél.

⁴⁴ Az Auster vagy más néven Notos a déli szél.

⁴⁵ Erről Plinius így ír (Plin.nat. 2,192): „én minden kétséget kizárólag úgy vélem, hogy a szelek állnak a földrengések hátterében. Mert nem rázkódik meg a Föld, csak akkor, ha csendes a tenger, sőt, olyan nyugodt az égbolt, hogy a madarak sem képesek repülni, mert teljesen eltűnik az a légáramlat, ami a magasban tartaná őket, és soha nem következik be, csak a Föld ereiben és üregeiben elrejtőzött szelek vihara után. Mert nem más a Föld belsejében keletkező rengés, mint a felhőben a mennydörgés, és a Föld meghasadása sem más, mint a villám kitörése; merthogy ilyen a Föld belsejébe zárt levegő küzdelme és fénylő kirobbanása.”

mennydörgést és villámlást is okoznak. Nagyobb súllyal és rohammal közelednek; és ha száraz felhőbe távolról hasítanak bele, akkor vihar támad, amelyet a görögök Ecnephiának hívnak, ha viszont sekély és szűk kanyarokban forogva törik össze a felhőt, tűz nélkül, vagyis villám nélkül, akkor forgószerű⁴⁶ keletkezik, amelyet Typhon⁴⁷-nak neveznek, ami tulajdonképpen egy örvénylő Ecnephias.⁴⁸ Magával hurcolja a hideg felhőből leszakított darabot, összetekerve, forgatva és saját zuhanását ezzel a súllyal súlyosbítva egyik helyről a másikra mozog, gyors örvényléssel; különösen a hajósoknak tud nagy károkat okozni, nem csak a vitorlákat, hanem magát a járművet is szétroncsolja maga körül forogva. Mérsékeli hatását, ha ellenszerként ecetet öntünk a közelgő örvényre, hiszen az ecet a természet leghidegebb anyaga. Ezzel összeütközve visszaverődik, és magával ragadva amit csak tud, visszaviszi égboltba, és felszűrcsöli a magasba.” (Plin.nat. 2,131-132)

Mint a fentebb idézett szöveghelyekből is kitűnik, a szelek ismerete, illetve a várható időjárással való összefüggése az ókorban elsősorban a hajózás számára volt fontos, de kialakulásukról, és más természeti jelenségekkel való összefüggéseikről számos elméleti, spekulatív, illetve babonás okfejtést olvashatunk. A szelek jellemzése, meghatározása és névadása az ókorban szorosan összefüggött a csillagászati ismeretekkel, a naptárkészítéssel, okaik és magyarázatuk pedig a hitvilággal és a filozófiai nézetekkel.

Irodalom:

FRENCH, R. (1994): Aristotle and the nature of things. II: The meteorological part of natural history. In: Ancient Natural History. Histories of nature. Sciences of Antiquity. Routledge. London - New York, 1994. pp.27-37.

GÁBLI C. (2005): Caius Plinius Secundus Természettudományának 2. könyve. Fordítás és feldolgozás. Lomart. Pécs, 2005. 169.p.

HEMPEL, L. (1999): Winde. In: SONNABEND, H. (hrsg.): Mensch und Landschaft in der Antike. Lexikon der Historischen Geographie. J.B. Metzler. Stuttgart - Weimar, 1999. pp.609-610.

HEMPEL, L. (1998): Kalte und warme Regionalwinde über dem östlichen Mittelmeer und der Ägäis zwischen Griechenland und Nordafrika. Berichte aus dem Arbeitsgebiet Entwicklungsforschung 29. Lienau. Münster, 1998. 33.p.

KERÉNYI K. (1997): Görög mitológia. Történetek az istenekről és az emberiségről. Hérosztörténetek. (2. Kiadás). Szukits Könyvkiadó. Szeged, 1997.

Az idézett antik szerzők rövidítéseinek feloldása

Aristot.meteor.	Aristotelés: Meteorologica
Hdt.	Hérodotos: Historiai
Hes.theog.	Hésiodos: Theogonia

⁴⁶ Forgószerűnek ma a függőleges tengely körül forgó légmozgást nevezzük, amelynek átmérője a néhány centimétertől a száz méteres nagyságig terjedhet.

⁴⁷ Typhon (gr.: Typhón) a heves, pusztító forgószerű neve, erre vonatkozóan lásd még: Plin.nat. 2,91.

⁴⁸ A szöveg párhuzama: Aristot.meteor. 3,1,370,b,28 és 3,1,371,b,2.

Hom.II.	Homéros: Ilias
Hom.Od.	Homéros: Odysseia
Hor.c.	Horatius: Carmina
Ov.fast	Ovidius: Fasti
Plin.nat.	Plinius Maior: Naturalis historia
Soph.Ant	Sophoklés: Antigóné
Strab.	Strabón: Geógraphika
Verg.georg.	Vergilius: Georgica
Vitr.	Vitruvius: De architectura

Ciprus: 34 éves szétszakítottság után az újraegyesülés útján?

Ciprus 1974 óta megosztott. Az újraegyesítésről szóló tárgyalások évtizedek óta sikertelenek, a két fél azonban képtelen megállapodni egymással. Legutóbb 2004-ben tartottak szavazást a sziget egyesítéséről – nem sokkal görög Ciprus EU csatlakozását megelőzően – melyet a török ciprióták ugyan megszavaztak, a görög ciprusi közösség viszont elvetett (elsősorban biztonságpolitikai félelmek miatt). 2008-ban azonban ismét kedvezően alakulnak az események. Demetrisz Hrisztofiasz, frissen megválasztott ciprusi elnök és Mehmet Ali Talat, a ciprusi török közösség vezetőjének márciusi megbeszélését kedvező légkörben tartották. A két politikus áttörésről, új korszakról beszélt, és azt ígérte: megkezdik a tárgyalásokat az újraegyesítésről. Ennek első szimbolikus jele lehet, hogy a főváros szívében lévő, üzletekkel, éttermekkel teli Ledra utca megnyitása is megtörtént. Korábban már nyitottak öt átjárót, de a város közepe, a bevásárlóutca eddig zárva maradt. „Ha a politikai elhatározás erős és őszinte, akkor áttörés várható négyévnyi stagnálás után” – nyilatkozta Jozsif Jozsif, a Ciprusi Egyetem politológia professzora a Népszabadságnak. V. T.

NATO nem Macedóniának

A NATO áprilisi, Bukarestben lezajlott csúcsertekezletén Albánia és Horvátország igen, Macedónia azonban nem kapott meghívást a katonai szövetségbe. A volt jugoszláv tagköztárság felvételét Görögország akadályozta meg. Athén ugyanis elfogadhatatlannak tartja, hogy a szomszédos országot úgy hívják, mint az egyik észak-görögországi tartományt is magában foglaló régiót. A macedón kormány szóvivője így nyilatkozott: „Nagy csalódás ez a számunkra. Megbüntettek minket, mert macedónok vagyunk.” Mindeközben március végén a 2006-ban hatalomra került, Nikola Grujevszki vezette mérsékelt nacionalista macedón kormány elveszítette parlamenti többségét, miután az Albánok Demokratikus Pártja (DPA) kilépett a koalícióból. Az albán kisebbséget képviselő párt kiválásával 57 képviselővel rendelkeznek a 120 fős törvényhozásban. V. T.

**22-24 June 2008 Antisemitism and Islamophobia in Europe:
comparisons/contrasts/connections****London, United Kingdom**

The aim of this conference is to explore the connections, commonalities and differences between Antisemitism and Islamophobia in Europe through a broad geographical and historical lens.

Event website: <http://www.edgehill.ac.uk/History/conference>

**10-14 October 2008 The Increment of the Crises from the Socialist European Countries
(1985-1989)****Pitesti, Romania**

The Institute welcomes proposals on a wide range of topics related to: Objective and subjective grounds of the generalization of the crises from the socialist European countries; The deterioration of living standards and the increment.

Event website: <http://irrd.ro>

Contact name: Alexandru Osea

21-24 August 2008 International Conference on Social Sciences**Izmir, Turkey**

This is a conference for those, who are interested in presenting paper in all fields of social sciences. The conference topic areas especially focus on such disciplines as economics, business, corporate and public governance, political science, sociology etc.

Event website: <http://www.psa.ac.uk/2008/default.htm>

Contact name: Coskun Can Aktan

**12-13 June 2008 Thinking (With)Out Borders: International Political Theory in the 21st
Century****St Andrews, United Kingdom**

This conference presents a major opportunity for scholars working in the multidisciplinary field of international political theory to discuss the past, present and future questions and challenges of this burgeoning area of study.

Event website: <http://ipt-journal.org/iptconference.aspx>

Contact name: Patrick Hayden

Dr. Gulyás László: Két régió - Felvidék és Vajdaság - sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig

(Hazai Térségfejlesztő Rt. Hn., 233 p. 2005.)

Az 1990-es évek elejétől fogva a magyar földrajztudomány egyre nagyobb teret szentel a Kárpát-medence térszerkezetét vizsgáló regionális kutatásoknak. Az államszocializmus időszakában megszakadt, felhagyott kutatási irányok éledtek fel újból. Ilyen ez a könyv is, mely a szerző doktori értekezésének bővített változata és a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar „Regionális Politika és Gazdaságtan” PhD programjának keretében készült.

A könyv hét jól elkülöníthető, de egymásra épülő fejezetre tagolódik. Bemutatja a Monarchia létrejöttét és magyarázza a több, mint „50 éves” házasság problémáit, tisztázva a címben is szereplő „régión” fogalmát. Jó metodikával haladva, a következő részben a szétagolódáshoz vezető utolsó lépcsőket bemutatva (felmerülő határ koncepciók, hadicélok) eljut a „Trianoni határok” kialakulásához.

A következőkben széleskörű kitekintést nyújt a két állam két világháború közti térszerkezeti és gazdasági viszonyairól, illetve a feszítő nemzetiségi problémákról. Ezek miatt a mesterséges, koherenciával nem rendelkező országok könnyű prédáivá váltak a német imperialisztikus törekvéseknek. E törekvések államrendező terveiről is olykor kurióznak számító leírások és térképek kerülnek a szemünk elé, gondoljunk a Prinz Eugen Gau nevű tervezett német „blokk” államra.

A szocialista éra csaknem ötvenéves korszakáról Gulyás László így szól: „Leginkább egy kerékhez hasonlítható, amelynek közepe Moszkva, melyet küllők kötnek össze az egyes országokkal, de a küllők közt nincs kapcsolat.” E mondattal teljesen megvilágítja azt a felülről épülő zsákutcás „fejlődést”, amely a Felvidéket Szlovákia perem-régiójává, a Vajdaságot pedig Jugoszlávia, majd Szerbia egyik beteg részévé tette.

A 6. fejezetben élénk tárul egy a térségben megkésített, de később annál gyorsabb fejlődésű Szlovákia, ezen belül a Felvidék a maga államszervezési problémáinak tömkelegével (Csehországhoz való viszony 1992-ig, illetve az etnikai befolyásoltságtól sem mentes közigazgatási térszervezés, a Kárpátok Eurorégióhoz való csatlakozás problémás létrejötte).

Az értekezés 51 ábrájával és 28 térképével szemléletessé és érthetőbbé, áttekinthetővé teszi a lejátszódott folyamatokat. Hasznos lett volna az ábrákat és a térképeket a könyv végébe, egy csokorba gyűjteni. A mű tankönyv jellegénél fogva ez könnyebbé és egyszerűbbé tenné az oktatási célokra való felhasználást.

Gulyás László „terjedelmes publikációs munkássággal” készült a könyv megírására, széleskörű szakirodalomra támaszkodva. A könyv hiánypótló. Annak ellenére, hogy a magyar történelemtudomány, történeti földrajz, politikai földrajz több szempontból is vizsgálta az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásának és az utódállamokban maradt magyar nemzetiség problémáját, átfogó társadalmi-gazdasági elemzés nemzeti-etnikai vizsgálattal vegyítve 1867-től napjainkig terjedő időszakra nem született.

A két régió kiválasztása és közös elemzése inkább aktuális, mint szerencsés. A Felvidék Szlovákia részeként hazánkkal együtt integrálódott az Európai Unióba, míg a Vajdaság Szerbia révén vagy nem fog, vagy felkészületlenül, éretlenül csatlakozik.

Az élvezhetőséget negatívan befolyásolja a lábjegyzeteknek a könyv hátuljában való összegyűjtése, szerencsésebb lett volna a lap aljára tenni őket. Az irodalomjegyzék a témában munkálkodó kutató, és a témakörben diploma dolgozó egyetemista számára egyaránt jelentős segítséget fog nyújtani.

A Kárpát-medence perem-régióinak kutatása a XXI. sz. egyik legfontosabb témája kell legyen. Cholnoky Jenő gondolatait felidézve: „a legtökéletesebb határok a hegységek”.

Anélkül, hogy a földrajzi determinizmus hibájába esnénk, meg kell állapítanunk, hogy a Kárpátok koszorúja által körbe ölelt medence terület egy egész, amelyet a mesterségesen létrehozott államhatárok csak politikailag tudnak elválasztani egymástól. E területek – nyitott határok esetén - mindig is kapcsolódtak és kapcsolódni fognak társadalmi-gazdasági szempontból a magterülethez. Véleményem szerint ez az, ami a mű aktualitását és fontosságát adja.

Bali Lóránt⁴⁹

---

⁴⁹ PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, harmadéves PhD hallgató.